

Meertalig perspectief voor de Nederlandse taalbeheersing

Multilingual perspective to the Dutch discipline of 'taalbeheersing'

Jan D. ten Thije

Abstract

In this special 'Perspective' issue, I would like to elaborate the consequences of my intercultural vision for the disciplines involved with the development of the domain of intercultural communication, especially the discipline of 'Taalbeheersing' as a subdiscipline of Dutch Studies and within the communication sciences – and to initiate a discussion about it. On the one hand, I would like to start the discussion on the role of multilingualism in 'Taalbeheersing' – a discipline that, in my opinion, is still too focused on Dutch alone; and on the other hand, to advocate for the role of 'Taalbeheersers' and communication scientists in order to support the university degree programmes in modern foreign languages because of the declining interest of students.

1. Inleiding

Bij de aanvaarding van mijn leerstoel Interculturele Communicatie in 2019 heb ik het interdisciplinaire speelveld van dit relatief jonge vakgebied beschreven (Ten Thije, 2020). Het vernieuwende karakter van intercultureel onderwijs en onderzoek is mijn inziens te analyseren als bepaald door het samenspel van de verworven inzichten uit vijf benaderingen: de contrastieve, de representatieve, de meertalige, de interactieve en de transfer- of interculturele competentiebenadering (zie ook Supheert et al., te verschijnen, a, b). Deze benaderingen fungeren als alternatief voor de traditionele indeling van een talenstudie in taalkunde, letterkunde, taalbeheersing en taalverwerving.

In dit *Perspectief*-nummer wil ik de consequenties van mijn interculturele visie uitwerken voor één van de disciplines betrokken bij de ontwikkeling van het vakgebied interculturele communicatie, namelijk het vak taalbeheersing zoals dat vorm krijgt als subdiscipline van de Neerlandistiek en

binnen de communicatiewetenschappen – én een discussie erover openen. Ik wil daarmee enerzijds de discussie openen over de rol van meertaligheid in de taalbeheersing – een vak dat naar mijn mening nog steeds te veel alleen op het Nederlands gericht is; en anderzijds een lans breken voor een rol van taalbeheersers en communicatiewetenschappers in het ‘redden’ van de universitaire opleidingen moderne vreemde talen.

Deze bijdrage maakt de cirkel van mijn wetenschappelijke carrière op een interessante wijze rond. In 1974, het jaar dat ik met ruim driehonderd andere studenten de studie Neerlandistiek aan de Universiteit van Amsterdam begon, publiceerden Van Eemeren en Grootendorst hun programmatisch artikel *Object en doelstelling van de taalbeheersing* (Van Eemeren & Grootendorst, 1974). Er is sindsdien veel, maar opmerkelijk genoeg tegelijkertijd weinig, veranderd.

Veranderd is de belangstelling van studenten voor het vak Neerlandistiek en voor de universitaire studie van andere moderne vreemde talen zoals Italiaans, Spaans, Duits en Frans. Deze is enorm teruggelopen, terwijl die voor Communicatie- en Mediastudies is toegenomen. Ook de maatschappelijke inbedding voor taal, communicatie en cultuurstudies is in de afgelopen decennia sterk veranderd. Toch lijken inzichten uit de globalisering, internationalisering, migratie en digitalisering de discussie over richting, structuur en invulling van de universitaire talenstudies slechts gedeeltelijk bereikt te hebben.

In dit artikel wil ik twee stellingen poneren. De eerste luidt: “Meertaligheid moet voor Taalbeheersers het uitgangspunt zijn om hun kennis over taalgebruik te vergroten” en de tweede luidt: “Taalbeheersers moeten een belangrijke rol spelen bij het redden van de universitaire opleidingen moderne vreemde talen”. Om deze stellingen te onderbouwen zal ik ingaan op veranderingen in het meertalig landschap in Europa en de theoretische concepten over meertaligheid die de afgelopen periode zijn ontwikkeld. Ik zal bespreken tot welke ontwikkelingen deze veranderingen in het hoger onderwijs hebben geleid. Door te bekijken welke rol meertaligheid in de afgelopen tien jaar in artikelen van het *Tijdschrift voor Taalbeheersing* gespeeld heeft, kan ik de theoretische en politieke discussie concretiseren. Ik bespreek enkele gemiste kansen maar ook inspirerende voorbeelden voor de toekomst.

2. De geschiedenis van het nationale paradigma

In het themanummer Transnationale Neerlandistiek van het tijdschrift *Internationale Neerlandistiek* uit 2010 bespreekt Konrad Ehlich het ontstaan en de ontwikkeling van nationale talen in Europa in de Nieuwe Tijd en de

cruciale rol die taal- en cultuurstudies – voortgekomen uit de filologie – daarbij gespeeld heeft (Ehlich, 2010).

Het ontstaan van Europese natiestaten is door Anderson (Anderson, 1983, 2005) beschreven als het Project Natie. De essentie van dit project is het principe van één natie, één cultuur en één taal dat een nationale identiteit legitimeert (Schieffelin et al., 1998). Hoe sturend dit principe ook is geweest voor de ontwikkeling van natiestaten in Europa, de meertalige Belgische en Zwitserse taalsituaties maken duidelijk dat dit principe zelden volledig is doorgevoerd. Ehlich vervolgt dat tijdens de periode van kolonialisme en imperialisme vanuit Europese landen de nationale talen van de kolonisten in veel gevallen bepalend waren voor de bestuursstelen in koloniën. Na de Tweede Wereldoorlog verloren de koloniale mogendheden hun macht over hun koloniën. Maar opvallend genoeg verloopt het proces van dekolonisatie wat betreft de taalkeuze veelal langs dezelfde lijnen als die door het Project Natie inzichtelijk zijn geworden. Maar er zijn ook uitzonderingen. In Indonesië kiest men voor een Bahasa Indonesia als lingua franca voor de nieuwe natiestaat. En Zuid-Afrika kiest als één van de laatste landen die zich vrijmaakt van de kolonisator bij de afschaffing van de Apartheid voor meertaligheid als basisprincipe voor de taalpolitiek.

Deze korte historische reflectie vestigt er de aandacht op hoe diep en vanzelfsprekend het nationale paradigma in het collectief bewustzijn van alledaagse taalgebruikers verankerd is (Risager, 2007; Quist, 2013). Dit principe van het nationaal paradigma functioneert ook als een algemeen gangbaar uitgangspunt voor taal-, communicatie en cultuurwetenschappers in Europa, en geldt ook als startpunt voor het theoretiseren over iets als taalbeheersing. Er zijn echter verschillende ontwikkelingen die de vanzelfsprekendheid van theorievorming die uitgaat van een nationaal paradigma ter discussie stellen.

In de eerste plaats zien we tegenwoordig hoe de globalisering van de politiek en multinationale ondernemingen het Engels als universele wereldtaal bevorderen. Echter, deze ontwikkeling gaat met interne tegenstellingen gepaard, aangezien er verschillende versies van het Engels gebruikt worden die niet altijd onderling verstaanbaar zijn. Over de status van de vele varianten van het Engels verspreid over de wereld en over de consequenties voor onderzoek en onderwijs is een permanent heftig debat (Phillipson, 2009; Seidlhofer, 2011). Toegenomen internationalisering, migratie, mobiliteit, demografische ontwikkelingen en digitale communicatieve expansie leiden tot allerlei vormen van meertaligheid, waardoor het paradigma van de nationale taal als het leidend principe tekortschiet om een adequaat antwoord te formuleren

op hedendaagse communicatieve uitdagingen. Er is behoefte aan inspiratie en aan nieuwe theoretische concepten.

Het afgelopen decennium heeft de Europese Commissie in een reeks grootschalige projecten vanuit verschillende perspectieven de meertaligheid in Europa onderzocht (DYLAN, LINEE, MAGIC, MIME, ATHENA (Hülmbauer et al., 2010; Grin et al., 2018)). Het adagium van de Europese Unie is immers ‘*unity in diversity*’, waarmee ook op de Europese meertaligheid wordt gedoeld. De Europese Unie heeft meertaligheid hoog in het vaandel staan, want bij de oprichting van de EEG in 1957 is besloten dat alle nationale standaardtalen van deelnemende landen gelijkwaardig zijn. Alle Europese burgers hebben immers het democratisch recht om in de officiële taal van hun land te kunnen participeren in het Europese debat. Daarnaast werd vastgesteld dat alle Europese besluitvorming en regelgeving in alle officiële talen van de lidstaten beschikbaar moest zijn (Deprez, 1999). Het Engels wordt naast Frans en Duits als werktal in Brussel gebruikt. De Brexit heeft de status van het Engels in Europa wel veranderd, omdat Engels behalve in Malta in geen ander Europees land de officiële taal is. Het Frans lijkt weer meer in opkomst als werktal voor ambtenaren van de Europese Commissie in Brussel.

Voor de betekenis van het begrip meertaligheid is belangrijk vast te stellen, dat het voor de EU gaat om de gelijkheid van meerdere nationale talen naast elkaar. Backus et al. (2013) hebben dit een *additief concept* van meertaligheid genoemd (zie ook Francheschini, 2016). Als we echter kijken naar de praktijk van meertaligheid in allerlei verschillende Europese domeinen (o.a. op de werkvloer, in de familie, gezondheidszorg, of overheidscommunicatie), zien we hoe meerdere talen door elkaar worden gebruikt. Backus et al. hebben dit *inclusieve meertaligheid* genoemd.

Het principe één natie, één cultuur en één taal heeft dus aan belang voor de inrichting van de alledaagse praktijk ingeboet. Bovendien is meertaligheid niet alleen een kwestie die tussen Europese landen speelt, maar die juist ook van belang is binnen elke Europese natiestaat en daar binnen weer tussen verschillende regio's, sociale klassen, steden en gemeenschappen. Voor Nederland zijn in opdracht van de KNAW in 2018 de meertalige ontwikkelingen in kaart gebracht in het rapport ‘Talen voor Nederland’ (KNAW, 2018). Onder voorzitterschap van de helaas in 2020 veel te vroeg overleden expert op het gebied van meertaligheid, Pieter Muysken, rapporteert de commissie hoe aan de ene kant bestaande streektalen zoals het Limburgs en het Fries belangrijker zijn geworden voor het uitdrukken van lokale identiteiten. Aan de andere kant zijn er in de afgelopen decennia door structurele immigratie nieuwe talen bijgekomen zoals Turks, Marokkaans Arabisch en Tarifit Berber. In het voorwoord stelt José van Dijk, destijds

voorzitter van de KNAW, dat uit de gesprekken met de vele professionals die meewerkten aan dit onderzoek “unisono naar voren komt dat er in Nederland onvoldoende wordt nagedacht over taalkeuzes en interculturaliteit” (p. 5). Er is dus werk aan de winkel, ook voor taalbeheersers.

Als ‘teaser’ voor mijn eerste stelling over het belang van meertaligheid voor de Taalbeheersing wil ik het concept van ‘the native speaker’ ofwel ‘de moedertaalspreker’ problematiseren in het licht van het nationale paradigma. Dit concept verwijst naar een persoon die een (standaard)taal volledig beheerst en geldt als norm voor de taalverwerving en taalonderwijs. De discussie over dit begrip heeft een lange traditie (zie bijvoorbeeld Coulmas, 1981; Joby, 2020) onder andere vanwege de opmerkelijke status van de moeder in dezen. Nieuwe alternatieve concepten zijn geïntroduceerd, zoals ‘thuis taal’, ‘native-user’ (Joby, 2020), de ‘interculturele spreker’ (Byram, 1997) of ‘interculturele mediator’ (Alred, Byram & Fleming, 2002; Ten Thije, 2020). In het kader van meertalige communicatie wordt echter steeds vaker de nadruk gelegd op *effectieve* en *adequate* communicatie in plaats van op *native like*. Desondanks wordt in veel wetenschappelijke literatuur en internationale standaarden (zoals het Europese Referentiekader) het concept van de moedertaalspreker nog vaak als vanzelfsprekende norm gebruikt. Een daarvan afgeleid begrip maakt de vanzelfsprekendheid van het ééntalig denken heel duidelijk. Het gaat om het begrip ‘niet-moedertaalspreker’, waarmee personen die de nationale standaardtaal niet als eerste taal hebben geleerd worden aangeduid.

De kern van mijn eerste stelling over een meertalige benadering van communicatie kan mooi aan de hand van deze term worden geïllustreerd. Immers, als je meertaligheid als uitgangspunt neemt voor je taalbeschouwing, is de notie ‘niet-moedertaalspreker’ een *contradictio in terminis*. Het zou namelijk betekenen dat iemand geen moedertaal heeft. Het primaat van één natie, één taal en één cultuur wordt hier stilzwijgend als vooronderstelling in het denken over communicatie meegeleverd. Het concept ‘niet-moedertaalspreker’ getuigt van de onaangetaste hegemonie van het Project Natie in het huidige taal- en cultuuronderzoek.

3. Conceptuele ontwikkelingen inzake meertaligheid

Anne-Claude Berthoud en Laurent Gajo (2020) doen in hun boek *The Multilingual Challenge for the Construction and Transmission of Scientific Knowledge* verslag van de resultaten van het eerdergenoemde Europese DYLAN project (Language Dynamics and Management of Diversity). Het boek bevat een mooi overzicht van conceptuele vernieuwingen bij het doordenken van wat

meertaligheid voor creatieve kennisverwerving, academische vorming en interdisciplinaire onderzoek kan betekenen. Daarbij bespreken ze ook hoe meertaligheid de interdisciplinaire samenwerking tussen academici en de professionele beoordeling van wetenschappelijke onderzoek beïnvloedt.

Aan de basis van hun betoog ligt een kritische reflectie op het begrip kennis zelf. Vanuit de oudheid ligt er de traditionele kennisdefinitie van Plato, die kennis omschrijft als “justified true beliefs” (Berthoud & Gajo, 2020, p. 38), een set gerechtvaardigde, ware overtuigingen. Tegenover deze traditionele filosofische definitie plaatsen Berthoud en Gajo een hedendaags concept dat kennis veel meer vanuit een sociaal cognitief en pragmatisch perspectief definieert: “Knowledge is defined as real beliefs’, which are linked to an epistemic community and presupposed in its public discourse and come close to the notion of social representation” (p. 38). Deze sociaal-constructivistische kennisopvatting heeft grote gevolgen voor het onderwijs, waar de notie van kennisoverdracht steeds meer vervangen wordt door de gedachte dat docent en student kennis gezamenlijk interactief construeren op basis van aanwezige voorkennis. Eenzelfde ontwikkeling doet zich voor bij communicatieonderzoek, bijvoorbeeld bij overheid-burger-communicatie, waar het concept ‘informatieoverdracht’ alleen onvoldoende is. Ook daar is succesvolle kennisconstructie een gezamenlijk interactieproces. Het simpele zender-ontvanger-model (Shannon & Weaver, 1949) hebben ook taalbeheersers allang achter zich gelaten. De volgende stap is problematiseren hoe het pragmatisch interactioneel kennisconcept gebruikt kan worden in de discussie over de relevantie van meertaligheid voor communicatieonderzoek.

Welke nieuwe concepten kunnen als inspiratie dienen bij het hernieuwd overdenken van ‘kennis- en informatieoverdracht’ in meertaligheid, zoals in de eerste stelling wordt gesteld? Ik heb niet de pretentie een uitputtend overzicht te geven, maar wil een paar concepten bespreken die verschillende invalshoeken illustreren, die de eerste stelling kunnen onderbouwen.

Het eerste begrip betreft ‘*Translanguaging*’ zoals dat ondermeer door García en Li (2014) is geïntroduceerd voor meertalig onderwijs. Het interessante van dit concept is dat het niet zozeer gebruik maakt van het zelfstandig naamwoord *taal*, maar van het werkwoord *talen*. Met deze nadruk op *talen* als activiteit probeert dit concept de traditionele onderscheiding tussen linguïstische, cognitieve en semiotisch systemen te overbruggen. Cruciaal is dat meertaligheid niet als een barrière of als drempel wordt gezien maar als een repertoire dat meer is dan de som der delen. Li concludeert “Translanguaging highlights the ways in which language users make use of the tensions and conflicts among different signs, because of the socio-historical associations the signs carry with them, in a cycle of resemiotization” (Li, 2018, 22). In

het onderzoek naar translanguaging gaat het erom te reconstrueren hoe kennisontwikkeling in interactie gebruik maakt van de overeenkomsten en verschillen bij meerdere talen. Li geeft een mooi voorbeeld van neologismen die in het Engels van Chinezen ontstaan. Zo bestaat er de samentrekking ‘smilence’ die terug te voeren is op ‘smile + silence’. Dit nieuwe woord verwijst voor Chineestalingen naar de stereotype reactie van hun glimlachen zonder iets te zeggen. Translanguaging laat zien hoe culturele identiteit gevoed en gebruik maakt van reflectie op meertaligheid (Cenoz & Gorter, 2022).

Vanuit de functionele pragmatiek is het begrip *nexus* voorgesteld (Genç & Rehbein, te verschijnen) als instrument voor onderzoek naar meertaligheid. Het begrip *nexus* postuleert de cognitieve nabijheid van linguïstische constructies in verschillende talen. De auteurs laten zien hoe in Duitse taalverwerving (T₂) door Turkse (T₁) leerlingen de docent op vele verschillende manieren bewust gebruik maakt van de verwantschap van Turkse en Duitse constructies in de meertalige Duits-Turkse interactie. Daarbij komt het hele spectrum van syntaxis, morfologie, fonologie, semantiek tot pragmatiek van Duits en Turks aan de orde. Door reflectie op de verwantschap en verschillen tussen de talen in meertalige interactie ontstaat inzicht in beide talen en wordt de professionele meertalige taalvaardigheid van de leerlingen vergroot. Het is een voorbeeld hoe naast een ééntalig perspectief een meertalig perspectief kennis in het taalgebruik kan worden vergroot. Dit begrip kan ook in het taalbeheersingsonderzoek worden gebruikt

De begrippen *translanguaging* en *nexus* raken aan het concept *multicompetence* dat Franceschini als resultaat van een ander groot Europees project *LINÉE* (Languages in a Network of European Excellence) naar voren brengt (Franceschini, 2011). “Multi-competence, or multilingual competence, is thus at the same time a tool and a state and relates to the complex, flexible, integrative, and adaptable behavior which multilingual individuals display. A multi-competent person is therefore an individual with knowledge of an extended and integrated linguistic repertoire who is able to use the appropriate linguistic variety for the appropriate occasion” (p. 351). Ook hier zien we hoe talige activiteiten in meerdere talen tegelijkertijd als meerwaarde voor kennisverwerking, identiteitsconstructie en succesvolle communicatie worden gezien.

Daar waar *additieve meertaligheid* wijst op meerdere talen naast elkaar, kan *inclusieve meertaligheid* worden opgevat als een omvattend begrip dat de eerder besproken concepten (*translanguaging*, *nexus* en *multicompetence*) includeert (Backus et al., 2013). Bij inclusieve meertaligheid gaat het daarbij niet alleen om de cognitieve verwerking van meertaligheid, maar ook om de manier waarop meertaligheid in interactie gestructureerd wordt. Backus

et al. (2013) stellen vijf meertalige communicatieve modussen voor die gebruikt kunnen worden om inclusief meertalig te communiceren. Dat zijn achtereenvolgens Engels als Lingua Franca, Regionale Lingua Franca (zoals Duits in Oost-Europa), codeswitching, Lingua Receptiva (Luistertaal; Ten Thije, 2018) en Tolken / Vertalen. Het concept inclusieve meertaligheid omvat ook de competentie om te kunnen bepalen welke meertalige modus in welke situatie het meest adequaat of effectief is voor succesvolle communicatie. Dat betekent dat meertalige taalgebruikers in staat zijn om een inschatting te maken van de meertalige competenties van zichzelf en van hun medegespreksgenoten en op basis daarvan de meest adequate modus te kiezen voor hun mondelinge of schriftelijke communicatie.

Onderzoek naar en onderwijs in meertaligheid sluit aan bij een lange sociolinguïstische traditie. In een recent overzicht van de adviescommissie van de Taalunie (2019) wordt dit uitvoerig gedocumenteerd. In de sociolinguïstiek draait het om de begrippen taalvariatie en taalkeuze. In mijn korte overzicht doe ik een stap verder. De gelijktijdige aanwezigheid van meerdere talen heeft zowel cognitieve als interactionele aspecten die als uitgangspunt voor talen en communicatiestudies gehanteerd kunnen worden. Alleen zo kan de vanzelfsprekende hegemonie van eentaligheid en de nationale standaardtaal bij onderwijs en onderzoek in de Taalbeheersing doorbroken worden.

4. Meertaligheid in hoger onderwijs

Om de relatie tussen de eerste stelling over meertaligheid van de Taalbeheersing en de tweede stelling over de rol van de Taalbeheersing bij het redden van de moderne vreemde talen te kunnen uitwerken is het zinvol het perspectief te verbreden. Beide stellingen houden immers verband met de ontwikkelingen in het hoger onderwijs als gevolg van de internationalisering van het academisch onderwijs en onderzoek. De Europese Unie introduceerde in 1987 het ERASMUS-programma voor studentenmobiliteit. Daarnaast werden vanuit Brussel en vanuit de European Science Foundation (ESF) grootschalige onderzoeksprogramma's opgezet. Na de invoering van de Bologna (bachelor-master)hervorming in 2000 nam het aandeel van internationale studenten aan Nederlandse universiteiten van 5 procent tot 12 procent in 2017 toe (Van der Wende, 2020). De systeemverandering in Europa na de val van de Berlijnse muur leidde bovendien tot stimuleringsprogramma's ter bevordering van pan-Europese onderzoekssamenwerking (zie bijvoorbeeld Ten Thije, 2009). Nog steeds is in Europese consortia

spreiding van partners een belangrijk criterium bij de toekenning van onderzoeksubsidies. De toegenomen internationalisering spiegelt zich ook in de veranderde positievere houding van Europese burgers tegenover Europa. Het aantal burgers dat zichzelf als Europees burger opvat is volgens de Eurobarometer van vijftig procent in 2015 gestegen naar 71 procent in 2017 (Van de Wende, 2020). Een Europees identiteit levert een voorzichtig alternatief voor de nationale paradigma's, die ook in het onderzoek en onderwijs in de aangesloten landen toegepast kunnen worden.

De KNAW heeft in 2017 de gevolgen van Europese en mondiale ontwikkelingen voor het Nederlandse taalbeleid op een rij gezet in het rapport met de titel *Nederlands en/of Engels, Taalkeuze met beleid in het Nederlands hoger onderwijs*. De eerste vaststelling in het rapport is dat het Nederlandse academische onderwijs en onderzoek in de mondiale *rankings* een prominente positie inneemt. Er worden echter ook zorgen geformuleerd. Om internationale studenten aan te trekken en te faciliteren heeft er het afgelopen decennium een enorme verschuiving van Nederlandstalig onderwijs naar Engelstalig onderwijs plaatsgevonden. Bij masteropleidingen is dat sterker dan bij bacheloropleidingen. Dat leidt tot vragen over de kwaliteit van het onderwijs, onder andere vanwege de achterblijvende Engelse taalvaardigheidstraining van Nederlandstalige docenten en Nederlands taalvaardigheid van *internationals*. Bovendien komt de voorbereiding op de Nederlandstalige arbeidsmarkt (zowel voor internationale als lokale studenten) in het geding als studenten weinig of geen Nederlandstalig onderwijs genieten. Daarnaast blijkt het Engelstalig onderwijs negatieve effecten te hebben voor studenten met migratieachtergrond of uit achtergestelde milieus (p. 75). Ten slotte komen de initiatieven voor de bevordering van interculturele competenties in een *international classroom*, waar *internationals* en *locals* met elkaar en van elkaar kunnen leren maar moeizaam van de grond. Dat leidt tot exclusie in plaats van inclusie van *internationals*. Dit blijkt ook bij de taalkeuze in de medezeggenschap waar alle docenten en studenten het recht hebben op inspraak. In de Universiteit Utrecht loopt op dit moment een pilot om meertaligheid te faciliteren in de beraadslagingen van de Universiteitsraad en andere medezeggenschapsorganen (Universiteit Utrecht, 2021). Doordat opleidingen in hoge mate autonoom over hun eigen taalpolitiek kunnen besluiten, is er weinig mogelijkheid tot sturing vanuit andere beleidsniveaus. Het gevolg is dat er grote verschillen in taalbeleid zijn *tussen* universiteiten en *binnen* universiteiten tussen faculteiten onderling. Voor Europese regeringen maar ook voor universiteiten komt dit samen in het zogenaamde 'trilemma' hoe om te gaan met kosten, toegankelijkheid en kwaliteit van het hoger onderwijs (Van de Wende 2020).

De Nederlandse regering heeft in 2019 in het wetsontwerp Taal en Toegankelijkheid lijnen uitgezet voor toekomstig beleid: “Een instelling moet een opleiding in het Nederlands verzorgen, tenzij zij voldoet aan een van de wettelijke uitzonderingsgronden. De keuze voor een andere taal dient op goede gronden te worden gemaakt, waarbij het per opleiding kan verschillen hoe aan die keuze invulling wordt gegeven” (2019, Artikel 2.1.2). Daarbij kan een opleiding ook kiezen voor een meertalige aanpak als ze kan aantonen dat meertaligheid voor de ontwikkeling of beroepskansen van de student een meerwaarde heeft. De Tweede Kamer heeft dit wetsontwerp goedgekeurd, de behandeling in de Eerste Kamer is uitgesteld tot na de vorming van de nieuwe regering, die in januari van dit jaar plaatsvond. Binnen de universiteiten is het wetsontwerp kritisch ontvangen. De nieuwe minister zal hier duidelijk richting moeten geven.

In het licht van dit artikel is het relevant om na te gaan wat in het KNAW-rapport en het wetsvoorstel eigenlijk onder meertaligheid wordt verstaan. Vanuit het Europese perspectief heeft het er alle schijn van dat hier een additief concept van meertaligheid bedoeld wordt: meerdere talen naast elkaar. De titel van het KNAW-rapport is wat dat betreft dubbelzinnig: *Engels en/of Nederlands?* De status van het Nederlands als standaardtaal staat niet ter discussie en krijgt in het wetsontwerp meer gewicht dan in academische praktijk nu het geval is. Interessant zijn de passages in het KNAW-rapport waar meertaligheid wordt geproblematiseerd ook in het licht van taalvaardigheidsontwikkeling en interdisciplinaire samenwerking. In die gevallen blijkt er ook aandacht voor inclusieve meertaligheid. Het is verheugend te lezen dat het rapport expliciet verwijst naar het concept ‘parallel taalgebruik’: “Daarbij kunnen deelnemers aan een discussie Nederlands of Engels spreken, al naar gelang hun eigen capaciteiten en wensen. Ze mogen er dan van uitgaan dat de andere deelnemers kunnen begrijpen wat ze zeggen en dat ze in staat zijn schriftelijke teksten in de andere taal te begrijpen” (KNAW 2017, p. 14f). Dit idee wordt in de nota verder uitgewerkt wanneer het erom gaat de effecten van taalbeleid op de verwerving van taalvaardigheid te bespreken. Bij meertaligheid, zo stelt het rapport, gaat het niet alleen om Nederlands of Engels maar ook om andere moderne vreemde talen. In dat verband wordt verwezen naar het concept *luistertaal*. “Bij luistertaal spreken twee mensen elk een andere taal terwijl ze luisteren naar de taal van de ander en die goed kunnen verstaan op basis van receptieve vaardigheden in de taal van de ander (Ten Thije et al., 2016, p. 3).” (KNAW 2017, p. 65). Het rapport citeert daarom ook het voorstel “om de competentie ‘communicatie in vreemde talen’ te verrijken met luistertaal en om methodieken te ontwikkelen voor luistertaal als gerichte vaardigheid in het onderwijs (Blees, Mak & Ten Thije 2014)” (KNAW 2017, p. 65).

Deze vermeldingen sluiten aan bij een trend die de afgelopen jaren ook in andere wetenschappelijke publicaties zichtbaar is geworden. Zo noemt Van Mulken (2010) in haar oratie receptieve meertaligheid als een interessante mogelijkheid om het plezier in de moderne vreemde talen te bevorderen. De Nederlandse Taalunie heeft een duidelijk beleid ontwikkeld waarin het Nederlands in een meertalig context wordt ondersteund (De Graaf et al., 2019). Daarbij is expliciet aandacht voor inclusieve meertaligheid en luistertaal (Gulikers et al., 2020). Ook Missine (2015) verwijst naar luistertaal als gaat om de inrichting van de internationale Neerlandistiek. Internationale studenten van het Nederlands kunnen zich in hun opleiding eerst concentreren op receptieve vaardigheid van het Nederlands en daarmee al bronnen- of tekstonderzoek gaan doen, voordat zij het Nederlands zich ook productief eigen maken. Dat is een efficiënte invulling van inclusieve meertaligheid in een academische talenstudie die wellicht ook een ander type studenten trekt.

Samenvattend kan worden gesteld dat internationalisering in de afgelopen dertig jaar het speelveld voor de taalbeheersing en de moderne vreemde talen aanzienlijk heeft veranderd. De thematiek die het KNAW-rapport over meertaligheid aan de orde stelt kan voor de moderne vreemde talen echter vergaande gevolgen hebben. De vraag ‘Engels en/of Nederlands’ speelt voor alle opleidingen bij de keuze voor de taal van instructie. Voor de talenstudies gaat het echter niet alleen om de keuze voor de voertaal in het onderwijs, maar om het bestaansrecht als zodanig. De discussie over de toekomst van ‘kleine moderne vreemde talen’ – zoals ze door beleidsmakers vol consideratie genoemd worden – loopt al decennia en is direct gerelateerd aan de manier waarop docenten voor het voortgezet onderwijs worden opgeleid. Deze vicieuze cirkel is al vele keren beschreven: de keuze van middelbare scholieren voor een of meer moderne talen in hun vakkenpakket bepaalt de behoefte aan de opleiding van talendocenten en daarmee het bestaansrecht en invulling van talenstudies. Deze legitimatie van talenstudies vanwege het voortgezet onderwijs gaat echter voorbij aan de bijdrage die taal- en cultuurstudies leveren aan andere culturele, mediale en communicatieve instituties in de samenleving. Het aantal studenten dat kiest voor een studie in het domein interculturele communicatie, mediastudies, genderstudies of *digital humanities* toont dat studenten wel degelijk in interesse hebben in argumentatie, persuasiviteit, begrijpelijkheid van narratieven, representaties en discoursen in verschillende talen en meertaligheid. Alleen het principe van één natie, één taal, één cultuur en één opleiding spreekt ze niet meer zo aan zoals het mij – en vele andere aankomende talenstudenten – een kleine vijftig jaar geleden wel aansprak.

Zoals gezegd is de beleidsdiscussie over dit probleem niet nieuw. Het is daarom opvallend hoe KNAW-voorzitter Wim van Saarloos een pleidooi houdt voor een sectorplanaanpak om de diversiteit en de kracht van Nederlandse wetenschap internationaal te versterken (Van Saarloos, 2020). Hij verwijst naar bèta- en sociale wetenschappen, waar het eerdergenoemde trilemma (kosten, toegankelijkheid en kwaliteit) speelde en waar het ministerie door middel van een sectorplan alle betrokkenen om de tafel heeft gezet om gezamenlijk een strategie te ontwikkelen. Hij noemt ook expliciet de problematiek van de 'kleine moderne talen' en van Nederlands waarvoor hij een dergelijke aanpak geschikt acht (p. 26f). Hij roept op de koe nu bij de horens te vatten en de discussie over onderlinge samenwerking uit te werken.

Graag lever ik met de twee stellingen in dit artikel een bijdrage aan die aanstaande discussie. Het lijkt mij niet zinvol om voor elke taal apart een sectorplan te ontwikkelen, maar het lijkt me inspirerend en grensverleggend om voor alle talen inclusief taalbeheersing bij Nederlands een gemeenschappelijk sectorplan te ontwikkelen. In een dergelijk omvattend sectorplan kunnen de gemeenschappelijke belangen van internationale samenwerking, personeelsbeleid, voorbereiding op de Nederlandse / Europese arbeidsmarkt, continuering van taalspecifieke expertise naast meertalige expertise afgewogen worden. Een dergelijk sectorplan lijkt me de gelegenheid om een gezamenlijk hedendaags meertalig alternatief te ontwikkelen voor het achterhaalde nationale paradigma in talenstudies in Nederland. Taalbeheersing kan in die discussie een belangrijk input leveren die verder reikt dan de taalkunde, de letterkunde en de taalverwerving waar vanuit de moderne vreemde talen opereren.

Tot slot van deze paragraaf nog een blik op een groot innovatieproject in het primair en voortgezet onderwijs in de afgelopen jaren, waarbij vele collega's van taal- en cultuurstudies betrokken waren. Ik doel op het curriculum.nu project dat voor alle schoolvakken nieuwe lijnen uit moest zetten (Curriculum.nu, 2019). In het kader van dit artikel zijn met name de voorstellen voor moderne vreemde talen en Nederlands relevant. Er is veel aandacht voor meertaligheid en interculturele competentie die als aparte aandachtspunten en leerlijnen zijn opgenomen in de voorstellen. Ook hier een expliciete vermelding van luistertaal als een mogelijke invulling van vreemde talenonderwijs (p. 15). Wat daarentegen zorgen baart, is dat de hele operatie curriculum.nu door een wetenschappelijk curriculumcommissie als te divers en inconsistent is beoordeeld. De Stichting Leerplan Ontwikkeling heeft nu de opdracht een handzame invulling te formuleren. In de ministeriele nota's hierover komen de woorden meertaligheid en interculturele competentie vooralsnog niet voor (Slob, 2021). Dat is een veeg voorteken en vraagt om waakzaamheid.

5. Aandacht voor meertaligheid in *Tijdschrift voor Taalbeheersing*

In de laatste paragraaf bespreek ik een zestal artikelen uit de afgelopen jaren in het *Tijdschrift voor Taalbeheersing* en bezie welke aandacht er is voor meertaligheid. Ik bespreek enkele gemiste kansen en voorbeelden voor de toekomst.

Het eerste voorbeeld betreft het Project Begrijpelijke Taal, dat in 2011 van start ging met een grote subsidie van NWO en ondersteund werd door vele maatschappelijke partners. Het was een samenwerking van onderzoekers waaronder veel taalbeheersers uit bijna alle universiteiten in Nederland. Het project betrof een reeks domeinen zoals onderwijs, gezondheid, financiën en politiek, waarbij tekstgenres zoals voorlichtingsmateriaal, verhalen, dwangbevelen, stemhulpen en onderwijsteksten werden geanalyseerd. Het ging er niet alleen om problemen te signaleren, maar juist ook oplossingen te formuleren om de communicatie te optimaliseren en de effectiviteit van communicatie te verbeteren. Het *Tijdschrift voor Taalbeheersing* besteedde er twee themanummers aan (Sanders & Jansen, 2011; Holleman, et al., 2017). Het staat buiten kijf dat het project substantieel heeft bijgedragen aan de theoretische en praktische ontwikkeling van de taalbeheersing. Vanuit een meertalig perspectief is het interessant het redactioneel van het eerste themanummer te herlezen waar gesteld wordt dat er een achterstand dreigt “in de communicatierevolutie voor ouderen, allochtonen en zwakke lezers” (Sanders & Jansen 2011, p. 201). Helaas is dit de enige verwijzing naar de notie ‘allochtonen’ in beide themanummers. De meertaligheid van ‘mensen met een migratieachtergrond’, zoals deze groep inmiddels wordt genoemd, is helaas niet onderzocht. Deze groep in het buitenland geboren personen en personen met een niet-Nederlandse nationaliteit besloeg in 2016 twaalf procent van de Nederlandse bevolking (KNAW 2018, p. 27). Voor hen is het Nederlands in de overheidscommunicatie een tweede of derde taal. In 2013 analyseert Johan De Caluwe (2013) de taalsituatie in Nederland en Vlaanderen. Hij karakteriseert daarbij het Nederlands als een pluricentrische taal, die in Nederland en Vlaanderen een eigen taalpolitiek centrum heeft. In zijn bespreking van onderzoeksprojecten bespreekt hij ook het Project Begrijpelijke Taal. Hij betreurt het dat een Vlaams perspectief in het project ontbreekt. Ondanks alle kwaliteiten van dit project, schort het aan een meertalig perspectief.

Het tweede voorbeeld betreft het onderzoek van Faber-de Lange & Van der Pool (2015) naar communicatief competente professionals. In opdracht van hbo-opleidingen hebben de onderzoekers managers in

zakelijke beroepenvelden (zoals accountancy, communicatie, logistiek en rechten) geïnterviewd over de vraag wat zij verstaan onder communicatief competente professionals. Daarbij maken ze een onderscheid tussen tekstvakmanschap, genre- en strategische competentie en feedbackstrategieën. Het resultaat werd vertaald in aanbevelingen voor de opleiding. Vanuit een meertalig perspectief is opvallend dat nergens wordt verantwoord dat alleen aandacht aan het Nederlands wordt besteed. Er wordt geconcludeerd dat professionals “zich moeten kunnen verplaatsen in de ander” (p. 220) en “de inhoud en taalgebruik moeten kunnen afstemmen op de ander” (p. 232), maar nergens wordt de relatie gelegd naar het Engels of een andere taal, die de cliënt of de collega zou kunnen gebruiken. Dat de professionele arbeidsmarkt in Nederland in veel sectoren meertalig is geworden is aan de onderzoekers kennelijk voorbijgegaan. Dat is een gemiste kans met gevolgen voor de kwaliteit van de onderzochte opleidingen. Het is immers niet goed voorstelbaar dat ook andere talen dan het Nederlands in deze contexten niet een belangrijke rol spelen voor een succesvolle invulling van de communicatie met deze professionals.

Het derde artikel is van Van der Zanden, Mos en Schouten over taalaccommodatie in online datingprofielen (Van der Zanden et al., 2018). In een degelijk onderzoek zijn met behulp van een corpusanalyse de profielteksten van hoog- en laaggeletterden geanalyseerd op de mate waarin deze zijn aangepast aan het type datingsite. Vanuit een meertalig perspectief is het opmerkelijk dat de onderzoekers in hun corpus alleen profielteksten in het Nederlands hebben geselecteerd. Ze melden niet welk percentage van de profielteksten anderstalig was. Als het om de accommodatie gaat hebben de onderzoekers gekeken naar lexicale diversiteit en woordcomplexiteit. Een andere variabele betrof het gebruik van wel of niet frequente woorden in hun profielteksten. Aangezien profielteksten bedoeld zijn om een identiteit tot uitdrukking te brengen en een potentiële date te interesseren is mogelijk te verwachten dat Engelse woorden en ook uitdrukkingen uit andere talen voorkomen. Vanuit een meertalig perspectief zou aandacht hiervoor een verrijking van het onderzoek geweest kunnen zijn. Een eentalige identiteit zou tegenwoordig wel eens een uitzondering kunnen zijn. De bespreking van de drie artikelen zijn een illustratie van de eerste stelling. Duidelijk wordt hoe een meertalig perspectief tot een verrijking van de taalbeheersing had kunnen leiden.

De volgende drie artikelen zijn voorbeelden van hoe een meertaligheid perspectief wel is uitgewerkt in taalbeheersingsonderzoek. Het eerste voorbeeld betreft het onderzoek van Vandekerckhove en Sandra (2016) naar de invloed van chatgedrag van jongeren op hun spellingsfouten op

school. Ouders maken zich zorgen over de negatieve invloed van het gebruik van digitale communicatie op de schoolprestaties van hun kinderen. De schooltoetsen van Vlaams-Brabantse jongeren zijn daartoe vergeleken met die van Belgisch-Limburgse jongeren en beide zijn in verband gebracht met chatgedrag. In het artikel wordt op subtiele maar systematische wijze meertaligheid in acht genomen. In de eerste plaats valt op dat de jongeren in het artikel steevast als Vlaamse jongeren worden aangeduid. Daarmee wordt het pluricentrische karakter van het Nederlands consequent in acht genomen. Bij de interpretatie van de resultaten wordt vervolgens op een interessante wijze verwezen naar de taalvariatie in Vlaanderen. Beter spelgedrag van Limburgse jongeren wordt namelijk in verband gebracht met het “verregaande dialectverlies in bepaalde delen van Belgisch Limburg” (p. 227). Deze jongeren zouden namelijk ‘standaardtaliger’ chatten.

Het hoeft niet te verbazen dat het artikel van Carstens (2019) over translanguaging in het hoger onderwijs in Zuid-Afrika direct mijn aandacht trok. In Zuid-Afrika is meertaligheid immers het uitgangspunt van het nationaal taalbeleid, dat de grote taalvariatie onder Zuid-Afrikanen legitimeert en ondersteunt. In het artikel evalueert de auteur twee *case studies* waarin op verschillende wijzen wordt ingespeeld op de meertaligheid van studenten. Het blijkt dat een *docentgerichte* vorm van translanguaging beter functioneert dan een *studentgerichte*. Studenten stellen het weliswaar op prijs de vele varianten die in Zuid-Afrika gesproken worden te mogen gebruiken voor hun onderling overleg in de opleiding, maar interactie met de docent is niet mogelijk omdat deze hun taalvarianten niet spreekt of verstaat. Dat is alleen in het geval van docentgerichte translanguaging mogelijk. Het is opvallend dat de auteur expliciet het onderscheid tussen ‘translanguaging’ en ‘receptieve meertaligheid’ bespreekt (p. 44). Het verschil is dat bij de translanguaging de deelnemers geen gemeenschappelijke beheersing hoeven te hebben, terwijl receptieve vaardigheid in de taal van de ander bij luistertaal wel noodzakelijk is. Dit artikel is een mooi voorbeeld van een meertalige case study voor de taalbeheersing.

Het laatste voorbeeld gaat nog een stap verder. Het is een voorbeeld van theoretische verrijking via een meertalig perspectief. Schrijver et al. (2018) maken een vergelijking tussen de uit de literatuur bekende vertaalcompetenties en schrijfcompetenties. De auteurs kiezen daarbij een generalistisch aanpak. Dus zonder aparte aandacht voor schrijven in de moedertaal, de vreemde taal, meertalig schrijven of technisch schrijven. Het resultaat is een nauwkeurige reconstructie van de competenties die een vertaler als schrijver gebruikt. Omgekeerd levert de voortdurende omgang van de vertaler met brontaal en doeltaal weer specifieke inzichten in de al

bekende schrijfcompetenties. Ingewijde taalbeheersers kunnen wellicht de reikwijdte van één van de hypotheses van de auteurs beoordelen: “Gezien de complexe aard van de twee tekstproductieprocessen formuleren wij de hypothese dat de monitorings-, coördinatie-, probleemdetecterende en probleemoplossende strategieën gelijkaardig zijn voor vertalers en schrijvers” (p. 295f). Interessant van dit artikel is dus ondanks dat er geen expliciete aandacht aan meertaligheid wordt besteed, de opbrengt wel gebruikt kan worden voor onderzoek naar meertalig schrijven of het schrijven in een vreemde taal. Docenten en onderzoekers van moderne vreemde talen kunnen hier hun onderwijs en onderzoek met inzichten uit de taalbeheersing verrijken (zie stelling 2). Omgekeerd kunnen taalbeheersers hun schrijfonderzoek met inzichten uit de vertaalwetenschap uitbreiden (zie stelling 1). Daarmee is het laatste artikel een mooie illustratie van de beide stellingen en over de rol meertaligheid voor de taalbeheersing.

6. Besluit

In dit artikel heb ik twee stellingen aan de orde gesteld. De eerste luidt: “Meertaligheid moet voor taalbeheersers het uitgangspunt zijn om hun kennis over taalgebruik te vergroten” en de tweede luidt: “Taalbeheersers moeten een belangrijke rol spelen bij het redden van de universitaire opleidingen moderne vreemde talen.” Vanuit een historische beschouwing over het Project Natie en de bespreking van de ontwikkelingen in verband met de internationalisering van het hoger onderwijs heb ik aangegeven hoe het uitgangspunt van één natie, één cultuur en één taal nog te vaak als een onderliggend principe fungeert bij de organisatie en de zelfopvatting van het taal- en cultuuronderzoek. Vervolgens heb ik aan de hand enkele Europese projecten laten zien welke theoretische concepten er inmiddels voorhanden zijn voor de ontwikkeling van inclusief meertalig onderzoek. De realisering daarvan hangt voor een belangrijk deel af van de beleidsontwikkelingen in Den Haag met betrekking tot de toekomst van taal- en cultuurstudies. Ik vermoed dat er binnenkort een sectorplan zal worden opgestart. Intussen zouden initiatieven voor concrete samenwerking tussen taalbeheersers en Moderne Talendocenten die in diverse universiteiten al bestaan verder kunnen worden verdiept. Ten slotte heb ik aan de hand van zes artikelen proberen te illustreren wat de uitwerking van de twee stellingen voor de inrichting van het onderzoek in taal- en communicatieonderzoek kan betekenen.

Ik begon dit stuk met een verwijzing naar het programmatisch artikel van Van Eemeren en Grootendorst. Ik sluit graag af met een herformulering van het voorstel dat Leo Lentz in 2018 als object en doelstelling voor de taalbeheersing voorstelde. Om het meertalig perspectief duidelijk te maken heb ik het begrip *taal* uit zijn voorstel in *meertalig* veranderd:

- Onderzoek naar de kenmerken van (regels voor) **(meer)talige** boodschappen en de effecten daarvan op aandacht, leesbaarheid, begripelijkheid, vindbaarheid, waardering, aanvaardbaarheid, overtuigingskracht en gedrag.
- Onderzoek naar processen van **(meer)talige** communicatie, met als voornaamste vraag welke problemen zich daarbij voordoen en hoe die processen geoptimaliseerd kunnen worden
- Onderzoek naar **(meer)talige** vaardigheid van specifieke groepen met als voornaamste vraag hoe die verbeterd kan worden.

Deze herformuleringen betekenen niet dat elk onderzoek in de taalbeheersing per se altijd meertalig moet zijn, maar moeten wel voorkomen dat als vanzelfsprekend een ééntalig perspectief wordt gekozen. Bij de opzet van onderzoek en onderwijs zullen in het vervolg de implicaties van meertaligheid altijd overwogen moeten worden.

Referenties

- Anderson, B. (1983, 2005). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and the Spread of Nationalism* (2nd ed.). London: Verso.
- Alred, G., Byram, M., & Fleming, M. (red.) (2002). *Intercultural Experience and Education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Backus, A., Gorter, D., Knapp, K., Schjerve-Rindler, R., Swanenberg, J., Thijs, J.D. ten, & Vetter, E. (2013). Inclusive Multilingualism: Concept, Modes and Implications. *European Journal for Applied Linguistics*, 1(2), 179–215.
- Berthoud, A.-C. & Gajo, L. (2020). *The Multilingual Challenge for the Construction and Transmission of Scientific Knowledge*, Amsterdam: Benjamins.
- Blees, G.J., Mak, W.M., & Thijs, J.D. ten (2014). English as a lingua franca versus lingua receptiva in problem-solving conversations between Dutch and German students. *Applied Linguistics Review*, 5(1), 173 – 193.
- Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Carstens, A. (2019). Is translanguaging een duurzame strategie voor het hoger onderwijs in Zuid- Afrika? *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 41(1), 33-46.

- García, O. & Li, W. (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. London: Palgrave Macmillan.
- Cenoz, J., & Gorter, D. (2022). *Pedagogical Translanguaging (Elements in Language Teaching)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coulmas F. (Ed.) *A Festschrift for Native Speaker*. The Hague: Mouton.
- Curriculum.nu (2019). *Leergebied Engels /MVT. Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Engels / Moderne Vreemde Talen*. Geraadpleegd op 21 december 2021 op: <https://www.curriculum.nu/voorstellen/engels-mvt/>
- De Caluwe, J. (2013). Nederland en Vlaanderen: (a)symmetrisch pluricentrisme in taal en cultuur *Internationale Neerlandistiek*, 51(1), 45-59.
- Deprez, K. (1999). 'De taal van de Vlamingen. In K. Deprez & L. Vos (Red.). Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780–2000 (pp. 103-116). Antwerpen: Houtekiet.
- Eemeren, F.H. van & Grootendorst, R. (1974). Object en doelstelling van Taalbeheersing. *Spektator. Tijdschrift voor Neerlandistiek*, 3(6), 413-432.
- Ehlich, K. (2010). Transnationaliteit: Europese talen, literaturen en culturen in het perspectief van een postnationale horizon. *Internationale Neerlandistiek*, 48 (4), 11-21.
- Faber-de Lange, B., & Pool, E. van der (2015). De communicatief competente professional in de ogen van managers Een kwalitatieve exploratie als input voor curriculumontwikkeling. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 37(2), 217-239.
- Francheschini, R. (2016). Multilingualism research. In: V. Cook, & L. Wei (Eds.). *The Cambridge Handbook of linguistic multi-competence*, 97-124, Cambridge: Cambridge University Press.
- García O., & Wei L. (2014). Translanguaging and Education. In: *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. London: Palgrave Pivot.
- Genç, S. & J. Rehbein (te verschijnen). Nexus – Zu einigen mehrsprachigen Verfahren im akademischen Literaturunterricht, In J.D. ten Thije, S. Sudhoff, E. Besamusca, & T. Charldorp (Red.). *Multilingualism in Academic and Educational Constellations*. Leiden: Brill.
- Graaf, A. de, Delarue, S. & De Conick, K. (2019). *Antwoorden op vragen over omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied*. Den Haag: De Nederlandse Taalunie.
- Grin, F., Conceição, M., Kraus, P., Marác, L., Ozolina, Z, Pokorn, N., & Pim, A. (Eds.) (2018). *The MIME Vademecum: Mobility and inclusion in multilingual Europe*. Grandson, Switzerland: Artigraphic Cavin SA.
- Gulikers, E., Thije, J.D. ten, & Smits, M. (2021). *Luistertaal-etalage. De potentie van Luistertaal in onderwijs, professionalisering en samenwerkingsverbanden Inventarisatie en beschrijving*. Den Haag: De Nederlandse Taalunie & Utrecht: Universiteit Utrecht.

- Holleman, B., Jansen, C., & Sanders, T. (2017). Begrijpelijke Taal en Effectieve Communicatie II. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 39 (2), 121-126.
- Hülmbauer, C., Vetter, E., & Böhringer, H. (Eds.) (2010). *Mehrsprachigkeit aus der Perspektive zweier EU-Projekte. DYLAN meets LINEE*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Joby, Ch. (2020). Wat is nu een moedertaalspreker? *Internationale Neerlandistiek*, 58 (3), 169-182.
- KNAW (2017). *Nederlands en/of Engels, Taalkeuze met beleid in het Nederlands hoger onderwijs*, Amsterdam: KNAW.
- KNAW (2018). *Talen voor Nederland*, Amsterdam: KNAW.
- Lentz, L. (2018). Drie (andere) domeinen in het onderzoek naar Taal & Communicatie. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 40 (2), 213-219.
- Li, W. (2018). Translanguaging as a Practical Theory of Language. *Applied Linguistics*, 39(1), 9-30.
- Missine, L. (2015). Opinie. De studie Nederlands internationaal: Taal is meer dan taal. *Internationale Neerlandistiek*, 53(1), 47-58.
- Mulken, M. van (2010). *Het plezier van vreemde taal*. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 32 (3), 268- 279.
- Phillipson, R. (2009). *Linguistic imperialism continued*. New York: Routledge.
- Quist, G. (2013) *Reading with my eyes open: embracing the critical and the personal in language pedagogy*. London: Ubiquity Press.
- Risager, K. (2007), *Language and Culture Pedagogy: From a National to a Transnational Paradigm*. Berlin: De Gruyter.
- Saarloos, W. van (2020). *Meer wetenschap in Nederland. Hoe we onze samenwerking, diversiteit en kracht verder kunnen versterken*, Amsterdam: KNAW.
- Sanders, T., & Jansen, C. (2011). Begrijpelijke taal – fundamentele en toepassingen van effectieve communicatie. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 33(3), 201-207.
- Schieffelin, B.B., Woolard, K.A. & Kroskrity, P. (Eds.) (1998). *Language ideologies: practice and theory*, New York: Oxford University Press.
- Schrijver, I., L. Van Vaerenbergh, L. van, Leijten, M., & Waes, L. van (2018). De vertaler als schrijver. Tekstproductiecompetentie als onderdeel van vertaalcompetentie. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 4(3), 269-301.
- Seidlhofer, B. (2011). *Understanding English as a Lingua Franca*. Oxford: Oxford University Press.
- Shannon, C. & Weaver, W. (Eds.) (1949) *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana: University of Illinois Press.
- Slob, A. (2021). Brief van de minister voor basis- en voortgezet onderwijs en media. Den Haag: Tweede kamer. Bijlage: Bijstelling concept-kerndoelen voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Werkopdracht

- SLO. Geraadpleegd op 21 december 2021 op: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2021Z19126&did=2021D410_36
- Supheert, R., Cascio, G. and Thije, J.D. ten (Eds.) (te verschijnen, a) *The Riches of Intercultural Communication (Vol. 1) Interactive, Contrastive and Cultural Representational Approaches*. Leiden: Brill.
- Supheert, R., Cascio, G. and Thije, J.D. ten (Eds.) (te verschijnen, b) *The Riches of Intercultural Communication (Vol. 2) Multilingual and Intercultural Competences Approaches*. Leiden: Brill.
- Taalunie (2019). *Visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid*. Visietekst van de Adviescommissie Taalvariatie in opdracht van de Algemeen Secretariaat van de Taalunie. Den Haag: De Nederlandse Taalunie.
- Thije, J.D. ten (2009). The self-retreat of the interpreter. An analysis of teasing and toasting in intercultural discourse In K. Bührig, J. House, & J.D. ten Thije (Red.). *Translatory Action and Intercultural Communication*, 114-154. Manchester : St Jerome.
- Thije, J.D. ten, Gooskens, C., Daems, F., Cornips, L., & M. Smits (2016), Luistertaal. Position paper inzake de Skills Agenda van de Europese Commissie, 11 mei 2016.
- Thije, J. D. ten (2018). Receptive multilingualism. In D. Singleton & L. Aronin (Red.). *Twelve Lectures on Multilingualism*, 327-362. Bristol: Multilingual Matters.
- Thije, J.D. ten (2020). *Intercultural Communication as Mediation*. Inaugural lecture Utrecht University.
- Tweede Kamer (2019). *Wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek*. Den Haag: Tweede Kamer.
- Universiteit Utrecht (2021). Meertaligheid in de medezeggenschap. Geraadpleegd op 21 december 2021 op <https://www.uu.nl/organisatie/bestuur-en-organisatie/medezeggenschap/meertaligheid-in-de-medezeggenschap>
- Vandekerckhove, R. & Sandra, D. (2016). De potentiële impact van informele online communicatie op de spellingpraktijk van Vlaamse tieners in schoolcontext. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 38(3), 201-234.
- Van de Wende, M. (2020). Neo-Nationalism in European Union and Universities. In J.A. Douglass (Red.). *Neo-nationalism and Universities Populists, Autocrats, and the Future of Higher Education*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Zanden, T. van der, Mos, M., & Schouten, A. (2018). Taalaccommodatie in online datingprofielen: Effecten van opleidingsniveau en type datingsite op taalgebruik. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 40(1), 83-106.

Over de auteur

Jan D. ten Thije is sinds november 2021 emeritus hoogleraar Interculturele Communicatie van de Universiteit Utrecht. Hij was achtereenvolgens werkzaam aan de Universiteit Utrecht, Universiteit van Amsterdam, Technische Universiteit Chemnitz, Universiteit van Wenen en wederom de Universiteit Utrecht. Tot juli 2022 is hij coördinator van het Project Meertaligheid en Medezeggenschap, een Utrechts project dat probeert bij te dragen aan een inclusieve academische gemeenschap van docenten en studenten (Universiteit Utrecht 2021). Hij is redacteur van het *European Journal of Applied Linguistics* (Mouton De Gruyter) en serieredacteur van de *Utrecht Studies in Language and Communication* (Brill).